

A VISSZACSATOLÁSI KAMARÁK

(les chambres de réunion)

ÉS MAGYARORSZÁG.

1679—1683.

XIV. Lajos hét évig tartó makacs küzdelem után békét kötött ellenfeleivel. A coalitionnak, mely ellene sikra szállott, be kellett látnia, hogy nem bír a hatalmas francia királylyal, ki előbb a harczenen verte meg ellenségeit, azután pedig a diplomatia terén Hollandiának a béke elfogadására bírása által, mi a francia ellenes szövetség felbomlását vonta maga után. Hollandia bele fáradva a hosszú háboruba, mely kereskedését tönkre tette s anyagi erejét kimerítette, veszélyesnek tartva a köztársaságra nézve az Orániai Vilmos kezében összpontosuló hatalmat, mely a háboru által nőtt ott oly nagyra: cserben hagyta szövetségeseit, kik kezdetben az ő megmentésére fogtak volt fegyvert, elfogadta a feltételeket, mikkel XIV. Lajos megkínálta, s 1678 augusztus 11-én Nimwegenben aláírta a béke feltételeket. Minthogy a háboru költségeit nagy részben Hollandia hordozta, az ő kibékülése után a többinek sem volt más választása, mint megkötni a békét oly feltételek alatt, a milyeneket XIV. Lajos diktált. Egymásután irták alá a külön béke pontjait 1678 szept. 17-én Spanyolország, 1679 februárius 5-én a német császár és birodalom, 1679 junius 29-én Braudenburg és szeptember 2-án Dánia. A két utóbbi kénytelen volt visszaadni Svédországnak azon területeket, melyeket tőle a háboru alatt elfoglaltak.

A nimwegeni béke tehát a francia fegyverek diadalát jelentette. E diadal érzetében XIV. Lajos fontos vállalatra határozta el magát, mi alkalmas volt a még meg sem nyugodt kedélyeket egész Európában újabb izgalomba ejteni, újabb aggodalommal tölteni el. Ugyanis a német birodalom és Spanyolország rovására Belgiumban, a Rajna mellett és Elzászban teljes béke idején újabb foglalásokat tett.

I.

Elszász a harmincz éves háboru előtt a német birodalomhoz tartozott. A harmincz éves háborut a francia és svéd fegyvereknek a német harsztéren megjelenése döntötte el. Ezzel a habsburgokra nézve eltűnt az egyetemes monarchia álmoképe s vele együtt azon remény is, hogy a hit egysége Németországban helyreállítható legyen. De ez nem volt minden. A svédek és francziákat a háboru okozta költségeért kárpótolni kellett, kárpótolták pedig úgy, hogy német tartományokat engedtek át nekik, Svédországnak Pomeraniát, Franciaországnak Elszászt.

Svéd- és Franciaország az említett tartományokat nem ugyanazon feltételek alatt nyerték. Pomerania az átengedés által nem vált ki a német birodalom kötelékéből, a svéd király, mint e tartomány ura német birodalmi-renditag lett s jogot nyert képviselői által a birodalmi gyűléseken megjeleni. Másképpen állt a dolog a Franciaországnak átengedett területekre vonatkozólag, mert a bécsi udvar tartott azon scandalumoktól, miket a francia király a német birodalmi gyűléseken előidézhetne, ha jogot nyerne mint birodalmi rend ott magát képviseltetni; azért jónak látta abba egyezni belé, hogy Elszász és a három püspökség teljesen Franciaország birtokába menjenek át.

Ranke a reuniáló kamarákról szólva¹⁾ részrehajlás nélkül akarja a vitás kérdést megvizsgálni s nem habozik elismerni, hogy a westphaliai békének azon pontjai, melyek a Franciaország birtokába menendő területek átengedésére vonatkoznak, homályosak, határozatlanok és egymásnak ellenmondók; sem az átengedett területek terjedelme, sem pedig Elszászban a francia király által gyakorlandó hatalom köre nincs kétséget kizárólag körül írva. E határozatlanságonnan származott, mert Münsterben a francia és császári meghatalmazottak az el nem döntött kérdésekre nézve nem tudtak egymással megegyezni s a békepontokat úgy szövegezték, hogy azokat mind a két fél a maga előnyére másképpen magyarázhatta, mi által újabb viszály magvai lettek elhintve.

¹⁾ *I. von Ranke: Französische Geschichte III. k. 331—332. lap.*

Legrelle¹⁾ szerencsétlenségnek tartja Franciaországra nézve, hogy a viszonyok meggátolták abban, hogy a westphaliai békében nyert jogait Elzászban a békekötés után azonnal érvényesítse. De ugyanazon időben, mikor Münsterben a békét megkötötték, elkezdődtek Franciaországban a Fronde zavargásai, melyek a francia kormányt az átengedett területek kiürítésére kényszerítették. Ehez járult az is, hogy Spanyolország nem fogadta el a békét s még tíz évig folytatta a háborút Franciaország ellen; a pyrenaei béke után pedig a belga és holland háborúk akadályozták a teljes bekebelezést.

A bécsi udvar tehát időt és szabad tért nyert izgatni Elzászban a francziák ellen s fel is használta az alkalmat, hogy a francziák helyzetét a nevezett tartományban mennél inkább megnehezítse, Nimwegenben pedig a béke tárgyalások alkalmával megkísértette a vitás kérdést a maga felfogása értelmében oldani meg. XIV. Lajos ellenben a westphaliai béke határozatlan pontjait a maga előnyére magyarázta, a supremum dominium kifejezésből indulva ki, a maga souveraini jogát Elzászban teljesnek, s az átengedés előtt ott uralkodó hűbéri viszonyok által nem korlátoznak tekintette, újabb alku tárgyává tenni nem akarta s követeknek megtiltotta, hogy e kérdésben a császári meghatalmazottak előterjesztéseit meghallgassák, visszautasította a császári követek által indítványozott választott bíróságot, nem tűrte meg, hogy az elzásziak a béke tárgyalásokra Nimwegenbe követeket küldjenek s minthogy Leopold császár 1679-ben a nimwegeni békekötéskor éppen úgy kényszerhelyzetben volt, mint III. Ferdinánd 1648-ban a münsteri béke megkötésekor, a béke pontjait aláírta a nélkül, hogy azokban Elzász vagy az ebben levő tíz birodalmi város csak megemlítve is lett volna.

A béke megkötése után XIV. Lajos hozzá látott merész terve megvalósításához. A cél az volt, hogy Elzászt teljesen hatalma alá vesse, úgy a mint a már az előtt a különböző francia tartományokkal történt és hogy birodalmát újabb foglalásokkal kikerekítse. E végre Metzben külön törvényszéket állított fel, melynek feladata volt megvizsgálni, mik tartoztak valaha hűbér czimen a három (metzi, touli és verduni) püspökséghez, azok jelenlegi birtokosainak igényei felett ítéletet hozni s a hozott ítéletet végre is hajtani. Ugyanazon

¹⁾ A. Legrelle: Louis XIV. et Strasbourg. Paris 1884. 180 lap.

megbízást nyerték Franche-Comtéra nézve a besançoni, Elzászra nézve a brisachi parlamentek. Az említett törvényszékek, melyeket e működésökben visszacsatolási kamarák -- les chambres de reunion -- néven ismerünk, maguk elé idézték birtok-jogaik kimutatása végett a rajnamelléki német fejedelmeket, Belgium némely részeire nézve a spanyol királyt, Zweibrückenre nézve XI. Károly svéd királyt. Az említett kamarák hozzá is láttak feladatukhoz, a besançoni parlament már 1679. szeptember 1-én meghozta első határozatát, Franciaországban itélvén oda a württembergi herceg birtokában levő Montbéliardnak mintegy nyolczvan községét és területét, egy évvel később pedig az egész Montbéliardot.

A felől nem lehetett kétség, hogy e szokatlan foglalási mód és a francia király által támasztott követelések Európát újabb izgalomba hozzák, az érdekelt államokat pedig felháborítják s védekezésre kényszerítik. A francia diplomacia most azt tűzte ki magának feladatul, hogy az aggódo kedélyeket XIV. Lajos szándékaira nézve megnyugtassa, Spanyol és főleg Németországnak a védelemnek még csak megkísérlését is lehetetlenné tegye. A francia diplomacia, az európai viszonyok különös kedvezése folytán, e feladatát a legfényesebb sikerrel oldotta meg.

II.

Angolországban állott volna leginkább hatalmában egy francia ellenes coalitio élére állani s a XIV. Lajos követeléseinek határt szabni. Hanem az Angliában akkor uralkodó Stuart család ez állam befolyását az európai politikára tökéletesen megbénította. II. Károly angol király már a Holland háboru alatt szánakozásra méltó szerepre vállalkozott. Absolut hatalmu királyságról, a katholicismusnak Angolországban visszaállításáról ábrándozott, mely ábrándja megvalósítását a francia király által ígért segítségtől várta. Ily reményben az 1670. június 1. doveri szerződésben¹⁾ eladta magát a francia királynak országa világos érdekei feláldozásával. II. Károlyt e ballépés fonák helyzetbe hozta az angol néppel, a parlamenttel s magával XIV. Lajossal szemben s e fonák helyzetből egész életében nem volt

¹⁾ *Mignet: Négotiations relatives à la succession d' Espagne sous Louis XIV. III. kötet 187. sat. lap.*

képes kibontakozni. Parlamentje Károlyt folytonos bizalmatlanságával üldözte, fukarságával a kívánt pénz összegek megszavazásában kezeit megkötötte, ekként az angol király mint egy rákényszerült, hogy a XIV. Lajos zsebéből fedezze kiadásait. 1678-ban változás látszott beállani az angol király politikájában. Közte és a holland kormány közt egy szövetség-tervezet jött létre, minek a következménye volt az, hogy II. Károly egy kis sereget Ostendeba küldött, hogy az a békekötés meghiusulása esetében a francia király ellen harcsojjon. Azonban a hollandok nem erősítették meg a tervezett szövetségi szerződést, mert aggódni kezdettek, hogy az Orániai Vilmos érdekében a köztársaság megrontására tervezetik. Az angolok is kezdették gyanus szemmel nézni Károly király harcsoias kedvét, ők is féltették királyoktól alkotmányos szabadságokat és a parlamenti ellenzék a francia követ által titokban izgatva, Ostendeből a sereg hazahívását s elosztatását követelte. A házi viszály az angol király és parlamentje között a nimwegeni békekötés után egy koholt pápista összeesküvés és a pápista trón örökösödés miatt való félelem által is tápláltatott s Barillon francia követ által alattomban szitva s ügyesen kizsákmányolva nem szűnt meg a következő években sem és meggátolta Angliát abban, hogy az európai politikai kérdések eldöntésében részt vegyen.

III.

Éppen oly kedvezőleg alakultak a viszonyok XIV. Lajosra nézve Németországban. A német fej delmek, miután a westphaliai béke által souverain uralkodók lettek, nem egyszer árulták el hazájokat, ha személyes érdekek úgy kívánta. Franciaország győzte pénzzel s azért mindig talált köztük szövetségest, mire most a nimwegeni béke után különösen nagy szüksége volt. Frigyes Vilmos brandenburgi választó fejedelem a holland háboruban a francziák ellen harcsozó coalitionak egyik legjelentékenyebb tagja volt, a legtöbb sikert is ő tudta felmutatni, mert megverte és kiűzte a svédeket Pomeraniából. Reménylette, hogy a svédektől elvett tartományt megtarthatja. Tett is erre nézve lépéseket Párisban 1678 juniusban.¹⁾ XIV. Lajos becsületbeli dolognak tartotta a vele szövetséges svéd királyt ismét az elvesztett tartomány birtokába juttatni, ez okból Frigyes Vilmos ajánlatát nem

¹⁾ *Pufendorf*: De rebus gestis Friderici Wilhelmi Magni, lib. XVI. p. 1249.

fogadta el.¹⁾ A megheiusult kísérlet után a brandenburgi választó lett a külön békének legnagyobb ellenzője s Nimwegenben mindent elkövetett, hogy lebeszélje róla a hollandokat, azután a spanyolokat, ezek megbékülése után pedig a német császárt és birodalmat.²⁾ Hangzatos jelszót talált a háboru folytatására: kiűzni az idegeneket a német területről. A svédek már éppen ő általa ki voltak űzve Pomeraniából, most tehát a francziákra került volna a sor, kiket Elzászból akart kiűzni. Azonban Leopoldnak fontos okai voltak a békét elfogadni. A hollandok és spanyolok béke kötése után kimaradt a pénz segély, mely Leopoldra nézve a háboru folytatását eddig lehetővé tette, e mellett nyugtalanította Leopoldot a magyar fölkelés, mi könnyen török háboruvá nőhetne ki magát, s ha háborgatták is Leopold nyugalmát a XIV. Lajos nagyravágyó tervei, nem kisebb nyugtalanisággal látott volna magában Németországban vetélytársat magával szemben. Regensburgban a birodalmi rendek hasonlóképen azt gondolták, hogy nekik nem áll érdekében Brandenburg hatalmát Pomerania hozzácsatolása által még nagyobbra növelni s a féltékenység hatása alatt sürgették a császárt a francia király feltételei elfogadásával békére lépni.³⁾ Midőn ekként a békét a császár és birodalom is elfogadták, Frigyes Vilmos elkeseredve vádolta a hűtlen szövetségeseket, kik őt cserben hagyták, mindenek felett nem tudta megbocsátani Leopoldnak, hogy az ő érdekeit feláldozta; bosszuságában frontot változtatott, békét kötött a francziával oly feltétel alatt, hogy visszaadta Svédországnak Pomeraniát, 1679 október 20-án pedig Saint-Germainben szövetségre lépett XIV. Lajossal, melyben kötelezte magát, hogy császár választás esetében a francia királyra vagy fiára, vagy a francia király jelöltjére adja szavazatát, fel fogja erre hívni a többi választókat is, tartományába és váraiba út enged a francia csapatoknak E szolgálatokért tíz évre évi 100 ezer livret kötött ki magának XIV. Lajostól.

IV.

Még volt egy hely, honnan könnyen lehetett Leopoldhoz férni, hogy karjai leköttessenek. E hely Magyarország volt.

¹⁾ *Pufendorf*: i. m. 1252. l.

²⁾ *Mignet*: i. m. IV. k. 694. l. — *Ranke*: *Genesis des Preussischen Staates* 326-7. l. — ³⁾ *U. o.* 329. l.

Magyarország irányában a Habsburg család eleitől fogva elhibázott politikát követett: a bizalmatlanság s ebből kifolyólag az elnyomás politikáját. Bécsben oly cselekvényeket is a nemzet bűnétől tudtak be, miknek ők voltak okozói, vagy pedig azon kényszerhelyzetből voltak kimagyarázhatók, melybe ama válságos idők sodorták a nemzetet. A megtorlásra pedig — igen sokszor az ország törvényei megsértésével — mindig készek voltak. De ez ideig a Habsburg dinastiából kikerült uralkodók közül egyiknek sem volt annyira elhibázott politikája, mint Leopoldnak. Leopold kormánya Magyarországot előbb összeesküvésbe, majd ennek véres elfojtása által nyílt lázadásba kergette. A magyar felkelők a holland háboru idejében XIV. Lajosnál is kerestek támogatást.

XIV. Lajos kezdetben nem vette figyelembe a magyarok segélykérését. Azt remélte ugyanis, hogy a mint 1668-ban sikerült Leopoldot egy a spanyol monarchiára vonatkozó titkos osztozkodási szerződés által a belga harcztértől távoltartani, szint úgy sikerülni fog ez a jelen alkalommal is az 1671 november 1-én kötött hasonlóképen titkos szerződés által,¹⁾ melyben Leopold kötelezte magát, hogy Hollandiának nem fog segítségére menni. Nem akart tehát a magyar felkelők pártolása által Leopoldnak fegyverfogásra okot adni. De oly nagy volt a megütközés és méltatlankodás a német birodalomban, Spanyolországban, s Európa más államaiban is a Leopold tétlensége felett, melynek titkos okát nem ismerték, hogy a császár becsülete kockára tétele nélkül nem vonhatta ki magát a háboruból. Leopold megjelenése a harcztéren birta rá a francia királyt, hogy a magyar felkelőkkel összeköttetésbe lépjen.

XIV. Lajos 1674-ben vette először számításba a magyar felkelést is. A lengyelországi francia követség által történt az érintkezés. Megkönnyítette ezt Koribut Mihály lengyel királynak 1674 elején bekövetkezett halála, ki után francia befolyás által Sobiesky János lett lengyel király. Koribut Mihály a Leopold testvérét Eleonorát birta volt nő¹⁾, kinek befolyása alatt az osztrák érdekeknek kedvezett; Sobiesky János ellenben uralkodásának első éveiben egészen a francia politika szolgálatában állott. Szívesen elnézte és elő is mozdította a magyarok segélyezését, kikkel különben is rokonszenvezett.

¹⁾ *Mignet*: i. m. III. k. 548—552. l.

Kedvezett e politikának az is, hogy a béke Lengyelország és Törökország között, főképpen a XIV. Lajos közbenjárásával, 1676 októberben Zurawnában megkötetett. Ezután nem sokára XIV. Lajos Apafi Mihály erdélyi fejedelemmel s a magyar felkelőkkel szövetségre lépett, őket Leopold ellen nem csak pénzzel segítette, hanem katonákkal is, kiket a lengyel király elnézésével Bethune marquis francia követ a békekötés után a lengyel szolgálatból elbocsátott harcosokból toborzott össze.

Az Apafi Mihálylyal és a magyar elégületlenekkel kötött szerződés feltételei közt volt az is, hogy a magyarok nem békülhetnek ki Leopolddal a francia király beleegyezése nélkül, ha pedig a francia király köt békét, igyekezni fog a békébe őket is belefoglalni; minden esetben adni fogja nekik a szerződésben kikötött segélypénzt.¹⁾

A béke Leopold és XIV. Lajos között Nimwegenben 1679-ben megkötetett a nélkül, hogy abba a magyarok befoglalva lettek volna. XIV. Lajosnak nem is állott érdekében, hogy a nyugalom Magyarországon helyre álljon, mert azon intézkedések, miket Elzászban és a három püspökségben foganatosítani akart, reá nézve kívánatossá tették, hogy Magyarországon Leopold ügyei mennél inkább összebonnyolodjanak s ez által képtelenné váljék a Rajna mellett védekezni. Egyéb okok közt a magyar felkelés is befolyt Leopold elhatározására, hogy a francia király által diktált békét Nimwegenben elfogadja. A francia király a békében arra is kötelezte magát, hogy nem fogja segíteni Leopold ellenségeit; a magyar elégületlenek támogatása tehát csak titokban, kéz alatt, történhetett. E körülmény feltétlenül követelte a barátságos egyetértést a francia és lengyel királyok között.

V.

Azonban az első években fennállott barátságos viszony Sobiesky és XIV. Lajos között 1679-ben már hidegebb volt. Sobiesky úgy hitte, hogy több oka van elégedetlennek lenni a francia királylyal. A francia kincstárból neki is kijárt ugyan az évi segélypénz, de nem anynyi, mint a menyiihez igényt formált. Sobiesky Jánosnak felesége egy francia marquisnak d'Arquiennnek volt leánya, ki mint lengyel királyné apja számára hercegi czimet, pair méltóságot kért XIV.

¹⁾ *Mignet*: i. m. IV. k. 683. l.

Lajostól. XIV. Lajos e kérés teljesítését minden sürgetések daczára éveken át következetesen megtagadta, mi a lengyel királynét mind jobban-jobban elkeserítette és Franciaország ellenségeihez közelebb hozta. Bántotta Sobieskyt az is, hogy jóllehet Bethune marquis francia követ Magyarországra pénz és segélycsapatok küldésére az ő jóváhagyását bírta, mindazonáltal, elkezdett előtte titkolódnni s érintkezéseit a magyar elégületlenekkel az ő háta megett folytatni.¹⁾

XIV. Lajos 1680. augusztusban Bethune marquist Lengyelországból visszahívta s a lengyel udvarral barátságosabb viszony létrehozására a Sobiesky és neje előtt kegyben álló Forbin Janson püspököt küldötte, állandó követnek pedig Vitry marquist. Az ujonnan kinevezett követeknek feladatok volt Sobieskyt meggyőzni arról, hogy leginkább neki áll érdekében, hogy Leopold Magyarországon a felkelők által elfoglalva legyen, mert ez biztosítja Lengyelországnak a békét a törökkel; feladatok volt meggátolni Lengyelország eshetőleges szövetségét Leopolddal, felajánlani a szövetséget Franciaországgal, mint a mi egyedül lehet hasznára Lengyelországnak. A Franciaországgal kötendő szövetségnek XIV. Lajos részéről az lett volna leglényegesebb feltétele, hogy a lengyel király a magyarok segélyezését XIV. Lajos által Lengyelországból ne akadályozza.²⁾ Más oldalról nem mulasztotta el XIV. Lajos a magyarokat is Akakia erdélyi ügynöke által segély adás ígéretével hitegetni, hogy minden kibékülést Leopolddal meghiusítson.

Leopold a nimwegeni békekötés előtt is tett kísérletet a magyarok kibékítésére, de ezek főkivánságát az ország alkotmányának s a vallás szabadságnak visszaállítását nem akarta megadni. 1679-ben annyi változás állott be a helyzetben, hogy Ampringen helytartó az országból eltávozott s a bérsi udvar kísérlete a béke helyreállítására őszintébbnek látszott. Leopold Konstantinápolyba is küldött követet, ki az 1684-ben lejárandó fegyverszünet megújítását szorgalmazza s ez által a törököt a magyar felkelők segélyezésétől visszatartsa, hanem Kunitz osztrák residens a nagyravágyó Kara-Musztafa nagy vezértől, kit eddig is csak az oroszszal való háború tartott vissza attól, hogy a magyarországi ügyekbe elegyedjék, sürgetéseire mindig

¹⁾ *Forbin Janson* püspök levele XIV. Lajosnak. Stry. 1680 okt. 10.

²⁾ Az új lengyel követeknek adott Instructio 1680 július 12-iki kelettel Párisban a külügyi minist. levéltárában: Pologne 70. k.

kitérő választ kapott. Magyarországon pedig, hol az ügyek élén most már Tökölyi Imre állott, még mindig sokkal kevesebb volt a bizalom a királyi ígéret őszinteségében, mint sem hogy a béke létrejöhethetett volna. Az 1679. és 1680. év tehát háboruskodással és újabb béke-alkudozásokkal telt el.

VI.

Ez alatt a fennebb említett reuniáló kamarák folytatták működésüket. A brisachi parlament 1680. márcziusban, augusztusban és októberben azon határozatokat hozta, hogy XIV. Lajost az egész Elzászban mint souveraint a legfőbb főuri jog illeti meg, a hűbér urakat és a többi lakósokat a hűségi eskü letételére szólította fel. A metzi parlament az 1680. április 12-én hozott végzése által, mint a három püspökséghez tartozót, több mint 80 hűbér birtokot csatolt Franciaországhoz. Ezek között volt Saarbrücken, Saarwerden, Veldentz, Bitsche, Homburg, Oberstein, Falkenburg, Salm, Zweibrücken, stb. 1680. augusztus 30-án a besançoni parlament mint a burgundi grófsághoz tartozót Montbéliardnak azt a részét is Franciaországnak ítélte oda, mely rész a mult évben a württembergi herczeg kezében maradt. A trieri érsek, a hesseni tartomány-gróf, a rajnai palatinus a spirai püspök, a württembergi herczeg és a svéd király felhivattak, hogy mint a Franciaországot illetőnek nyilvánított hűbér birtokok birtokosai az említett parlamentek előtt birtok jogokat igazolják s a francia király mint legfőbb hűbérúr iránt a hűségi esküt tegyék le.

A rajna-melléki német fejedelmek a reuniáló kamarák ellenében a császárnál és a birodalmi gyűlésnél kerestek védelmet. De Leopold nem volt azon helyzetben, hogy őket védelmébe fogadhassa. Ez fegyveres erőt kívánt volna, mivel ő nem rendelkezett. A nimwegeni békekötés után ugyanis tekintettel a pestisre és az üres kincstárra, melynek bevételeit hűtlen ministerek elkezelték,¹⁾ a bécsi haditanács a hadsereg elbocsátását határozta el. Ugyan ezt tették a szövetségesek is; csak XIV. Lajos tartotta együtt hadsergét. Épen oly képtelen volt védelmet nyújtani a reuniók ellen a regensburgi biro-

¹⁾ *Klapp*: das Jahr 1683. 76. l. Ascanio Giustiniani velencezi követ gróf Zinzendorfort 2 millió forint elsikkasztásával vádolja. Fontes rerum austriacarum XXVII. k. 213. l.

dalmi gyűlés is. Fegyveres erőre nem támaszkodhatott, birodalmi hadsereg nem létezett s hogy létre jöjjön, nem is akarták a rendek a katonai hatalomtól való félelmökben.

Frigyes Vilmosnak most alkalma volt bosszút állani a császáron s jó szolgálatot tenni a francia királynak. Leopold a választó fejedelemmel való együtt működéstől várt eredményt; 1680-ban felszólította személyes találkozásra. A választó betegség ürügye alatt kitért e találkozás elől.¹⁾ Óhajtja — mondá — hogy a császárnak sikerüljön legyőznie a nehézségeket, de nem hiszi; a baj a nimwegeni békekötésből eredt, mert ez szétoldotta az addig egyesített erőket.²⁾ Azonban maga a választó volt, ki a szétoldott erők egyesítésének útjában állt, mert visszautasította 1680. áprilisben II. Károly angol király által javaslatba hozott szövetséget, miután ez nem kaphatván meg XIV. Lajostól azokat a milliókat, mikre szüksége volt, az ellenpárthoz akart átsapni; sőt a brandenburgi választó a bécsi udvarban is azt a gyanút keltette, hogy II. Károly még mindig francia zsoldban áll. Leopold kész volt ugyan a II. Károly ajánlatát elfogadni, de az angol parlament beleegyezését kötötte ki. Minthogy pedig a parlamentet oly emberek vezették, kik francia befolyás alatt állottak, e körülmény a tervezett *coalitio* útjába áthághatatlan akadályokat gördített.

A pfalzi választó a birodalmi gyűlésen Regensburgban fegyveres ellentállást sürgetett. Brandenburg képviselője ezt ellenezte, mert miután a birodalom le van fegyverezve, a rendek megoszolva, a császár a pestis és magyar lázadás által akadályozva, ellenben Franciaország készen fegyverben áll: nem áll módjukban a francia királynak ellene állani.³⁾ A birodalmi gyűlés megelégedett írásba foglalt előterjesztéssel Versaillesban a reuniók ellen,⁴⁾ mire XIV. Lajos elutasító választ adott. Leopold is, hogy tenni láttassék valamit, Franciaországba küldötte Mansfeld grófot, hogy a reuniáló kamarák ellen protestáljon. Mansfeld azon választ kapta, hogy a westphaliai béke értelmében a francia király *souverain* joga Elszaszra nézve kétségbe vonhatatlan. Mind a mellett XIV. Lajos beleegyezett a Mans-

¹⁾ *Pufendorf*: i. m. 1382. l.

²⁾ U. o. 1381. l.

³⁾ U. o. 1400. l.

⁴⁾ *Lünig*: *Negotiorum publicorum sylloge* 696. sat. 1.

feld által indítványozott conferentiába, melynek helyéül Frankfurtot jelölték ki.

XIV. Lajos a frankfurti conferentiától éppen nem várt eredményt, de alkalmas eszköznek tartotta, hogy időt nyerjen. Fennforgott a lehetőség, hogy Leopoldnak végre is sikerülni fog egy birodalmi serget összehozni s a háborut megújítani, ha békes megoldást nem remélhet. Új háboru pedig ez időben XIV. Lajosra nézve nem volt kívánatos, mert már ekkor tervben volt Strassburg, Luxemburg és Casale annectálása, minek sikerét egy új háboru kockáztathatta volna. XIV. Lajos a béke biztosításáról más úton is gondoskodott. 1681. januárus 11-én újabb szövetséget kötött a brandenburgi választóval „a béke megszilárdítása végett, némely német fejedelmek ellenkező törekvéseivel szemben;“ április elején pedig hosszas alku után megegyezett az angol királylyal, ki 5 millió livre-ért megígérte, hogy XIV. Lajos foglalásait Németországban nyugodtan nézi s az angol parlamentnek francia ellenes törekvéseit meg fogja hiúsítani.¹⁾ 1681. januárus 2-án Du Vernay Boucauld agensét a beteges Akakia helyébe Erdélybe küldte, azon megbizással, hogy Apafi Mihály fejedelmet és a magyar felkelőket a francia király további segélyéről biztosítva a Leopolddal való kibékülésről lebeszélje s rábirja őket, hogy a háborut a tavasz beálltával oly erővel indítsák meg, hogy Leopoldnak lehetetlen legyen a Rajna mellett új háborura vállalkoznia.²⁾

VII.

Leopold 1680. őszén Sebestyén Endre leleszi prepostot Tökölyihez küldte, hogy vele fegyverszünetet kössen s a béke felett alkudozzék. Igérte, hogy a jövő évben országgyűlést hirdet és ott a sérelmeket orvosolja. Tökölyi pártjában nem hiányzott a hajlam a békére, a hosszas bujdosás, szenvedés sokakra nézve kívánatossá tette, hogy a nyugalom valáhára az országban helyre álljon. Tökölyi maga már ekkor vágyott a Zrinyi Ilona kezére, mit csak a király engedelmével nyerhetett meg. Elfogadta tehát a fegyverszünetet, eleinte négy

¹⁾ *Klöpp*: Der Fall des Hauses Stuart. II. k. 307. l.

²⁾ Du Vernay Boucauld Instructioja 1681 jan. 2 iki kelettel Párisban a külügyi miniszterium levéltárában. Hongrie VI.

hónapra, mit később 1681. június végéig nyújtottak meg, hogy ez, alatt a béke feltételeit megállapíthassák. Leopold pedig 1681 április végére Sopronyba országgyűlést hirdetett.

Még az 1680-ik év nyarán Absolon Dániel Franciaországba, Faigel Péter pedig Lengyelországba utaztak, hogy a segélyezés kérdését tisztába hozzák. XIV Lajos nem fizette a felkelőknek az 1677. szerződésben ígért pénzt, Absolon azt a megbízatást kapta, hogy a kikötött pénzsegélyt kieszközölje. Párisban azzal fogadták, hogy utazása nagy port vert fel Németországon s a regensburgi birodalmi gyűlésen fel is szólaltak, hogy „a francia király a bujdosó magyaroknak patrocinal in derogamen pacis.“¹⁾ XIV. Lajos kegyesen fogadta ugyan Absolont, de ez célját még sem érte el. Sürgetéseire, hogy tartsák meg a magyarokkal kötött szerződést, hogy lássák el pénzzel s ugy bocsássák vissza, azt a választ kapta, hogy a pénzt Danzigban már utalványozták s februáriusban Erdélyben lesz.²⁾

„Hic et nunc hogy pénzt ne adjon nem kétlem, de alig hiszem, hogy nagy summa legyen“ — írja Absolon deczember 15-iki levelében³⁾ E szavakból kitűnik, hogy Absolon a dolgok állását felismerte. Párisban el volt határozva, hogy ha kikerülhetik, nem tartják magukat az Apafival kötött szerződéshez s rendes pénzsegélyben nem részesítik a felkelőket,⁴⁾ hanem adni fognak időről-időre épen csak annyit, a mennyit elégnék tartanok, hogy az elégületlenek a francia segélyben vetett bizalmokat el ne veszítsék s Leopolddal kibékülésre ne gondoljanak.⁵⁾ A segélyezésnek a legnagyobb titokban kellett történni, mert nyilvános segély arra birhatta volna a bécsi udvart, hogy nagyobb áldozatok árán is igyekezzék kibékülni; ez is a lengyel királyljal való viszonytól volt függővé téve. Ily értelmű utasítást kapott Du Vernay Boucauld. 100 ezer livret bocsátottak rendelkezésére, hogy ebből pensiokat fizessen, vagy e helyett gratificatiokat a főbb embereknek, mind a kettőt is fizetheti, ha nem kerülheti el. Arról kellett meggyőznie Apafi Mihályt, hogy neki nem áll érdekében a kötött szerződéshez ragaszkodni, mert a

¹⁾ Tört. Tár. 1883. évfolyam 48. l. — ²⁾ U. o. 56. l. — ³⁾ U. o. 57 l.

⁴⁾ Du Vernay Boucauldnek adott utasítás 1681. jan. 2.

⁵⁾ »J'ai résolu . . . de leur donner de temps en temps secrètement des moyens de pourvoir aux plus pressants besoins. . . « XIV. Lajos levele a warsói francia követeknek 1680. nov. 7. — »Vous distribuerez peu à peu et de temps à autre . . . XIV. Lajos levele Akakiának 1680. nov. 14.

főbkeknek adandó gratificatio inkább fogja ösztönözni őket a háboru erélyes folytatására. De ha a magyarok mégis a szerződéshez ragaszkodnak, ne vegye el tőlük Du Vernay Boucauld azt a reményt, hogy XIV. Lajos a szerződést is hajlandó lesz végrehajtani. Du Vernay Boucauldöt Erdélybe Lengyelországot át vitte utja, mihez a lengyel király belé egyezése volt szükséges.

VIII.

Lengyelországban a helyzet a Forbin Janson és Vitry megérkeztevel sem fordult jobbra. A lengyel közvélemény, a császári követ által is izgatva, ellene volt annak, hogy Sobiesky János a magyar felkelők ügyének pártját fogja. Mind a mellett a királynak hatalmában állott volna a magyarok segélyezését elnézni, vagy elő is mozdítani, ha a francia udvarral jobb viszony jön létre, de ennek a d' Arquieren marquis hercegi czimének megtagadása s a Sobieskynek ajánlott évi pensio csekélysége állandó akadályára szolgált. XIV. Lajos azon ígérete, hogy a jövő király-választás alkalmával a Sobiesky fiának megválasztását fogja előmozdítani, kárpótlásul a d' Arquieren marquistól megtagadott hercegi és pair-i méltóságért, nem elégítette ki a királynét, ki most arra gondolt, hogy a mit Párisban megtagadnak, Bécsben is megnyerheti s apja Leopoldtól birodalmi hercegi czimet kaphat. Mikor aztán a királyné befolyására az összeköttetés a warsói francia követek és Akakia erdélyi ügynök között mind inkább nehezebb lett, XIV. Lajos hajlandónak mutatkozott Sobieskynek 50 ezer tallért, a királynénak évenként 12 ezeret fizetni,¹⁾ d' Arquiennnek pedig a hercegi czimet megadni, de oly megszorítással, hogy a parlament által nem fogja verificáltatni;²⁾ feltételül a maga részéről a magyar felkelők segélyezésének előmozdítását kötötte ki. De a lengyel királyi pár a pénzt kevésnek, a hercegi diplomát verificatio nélkül semmit érőnek tartotta.³⁾ XIV. Lajos ez alkalommal nem ment tovább az engedményekben, a vett tudósítások után azt remélte, hogy a magyar felkelőknek a lengyel király tudta nélkül is küldhet segélyt, érdekeivel ellenkező határozatok hozatalát pedig az

¹⁾ XIV. Lajos levele 1680. decz. 11. — ²⁾ U. o.

³⁾ A francia követek levelei XIV. Lajoshoz: 1681. jan. 17. — jan. 29: »Elle ne comptait pour rien les lettres du duc parce qu'elles n'étaient pas vérifiées au Parlement.«

országgyűlésen képes lesz megakadályozni. Vitry tehát most módot keresett a magyarokkal titkos összeköttetést tartani fenn s hozzá látott egy francia párt szervezéséhez, melyre minden körülmények közt biztosan lehessen számítani.¹⁾

1681. januáriusban összeült a lengyel országgyűlés. Szóba jött a török elleni háború, mit a senatus elfogadott. Orosz követek jöttek Warsóba, kik a lengyeleknél támadó szövetséget kerestek a török ellen. Ugyanekkor Leopold is védő szövetségre akart lépni a lengyelekkel. A pápa követe nagyon munkás volt benne, hogy a szövetség Leopolddal létre jöjjön,²⁾ a francziák ellenben abban fáradtak, hogy a lengyelek szövetségét mind a kettővel megátolják. Nem akarták, hogy a háboru a török és orosz között tovább tartson, valamint azt sem, hogy Leopold a lengyel szövetség által erősödjék. Mielőtt az országgyűlés valamelyikre nézve határozatot hozott volna, Sobiesky tudni kívánta, minő segítségre számíthat Lengyelország Franciaország részéről a török által megtámadtatás esetében.³⁾ A francia követek Sobieskynek ez irányu tudakozására utasítások értelmében kitérő, semmire sem kötelező választ adtak,⁴⁾ titokban pedig az országgyűlés tagjai közt a császárral való szövetség ellen izgattak.⁵⁾ Céljokat elérték: az országgyűlés egy lengyel nemes tiltakozása következtében szétoszlott a nélkül, hogy valamit határozott volna A közvélemény ez eredménytelenségért egyenesen a francia követeket fogta gyanuba.⁶⁾

Du Vernay Boucauld februárius 14-én Dancigba érkezett. Tovább utazása Lengyelországon át Erdélybe a Lengyelországban uralgó francia ellenes hangulat miatt sok gondot adott a warsói francia követnek. Ez utazásnak a XIV. Lajos akarata szerint titokban kellett történni, még inkább titokban maradni a megbizatásnak, melyet kapott.⁷⁾ Tartani lehetett tőle, hogy a lengyel király megtagadja Du Vernay Boucauldtól az útlevelet, ha utazása céljáról értesül. Azt szándékoztak tehát Sobieskynek mondani, hogy Du Vernay Boucauld

¹⁾ A francia követek levele XIV. L.-hoz 1680 decz. 13. s több más levél

²⁾ A francia követek levele XIV. L.-hoz: 1681. jan. 1.

³⁾ Vitry és Forbin J. levele 1681. aprilis 1.

⁴⁾ XIV. Lajos levele a francia követekhez 1681. május 1.

⁵⁾ „ . . . nous ménageons les gens pour rompre la diète en cas de nécessité” — írják a francia követek már az 1681. jan. 29 iki levélben.

⁶⁾ A francia köv. levele 1681. május 27-én.

⁷⁾ »Il importe à mon service que son voyage soit secret et encore plus le sujet pour lequel je l'envoie« — írja XIV. Lajos 1681. jan. 2-án a warsói követnek.

csak kedvtelésből utazik,¹⁾ majd azt határozták, hogy megvárják Absolont, kiről februárius 7 én már tudták, hogy Berlint is elhagyta s Warsón át hazafelé siet; majd módját ejtik, hogy Du Vernay Boucauld vele utazhassék tovább.²⁾ Azonban e tekintetben nagy meglepetés várt rájuk. Absolon elégtelenül, lehangolva hagyta oda Franciaországot. „Minden munkám haszontalan“ írta utolsó párisi levelében. Warsóban a francia követeket kikerülte, ezek csak elutazása után értesültek arról, hogy ott járt. Sőt útlevelet sem kért Sobieskytől, ki e mulasztását rossz neven vette s Absolont Stryben letartóztatta, de a francia követek kérésére ismét szabadon bocsátotta.³⁾

A Vitry és Forbin Janson aggodalma, hogy Sobiesky az útlevelet Du Vernay Boucauld részére megtagadhatja, alaptalan volt. A lengyel király a februárius 9-iki kihallgatáson igen barátságos volt irányokban. Felhasználták az alkalmat ismételni ajánlatokat a Franciaországgal kötendő szövetségre, d'Arquien marquisra s a királyi párnak adandó pensiora vonatkozólag. Sobiesky azt felelte, hogy e szövetség létrejötte az országgyűlésen zavart okozhatna, a hercegi címre nyugodtan várnak, mikor azt a verificatioval egyszerre kaphatják meg, pensio helyett megelégszik azzal, ha a francia király kifizeti a 48 ezer francot, mit Bethune a porosz városoktól az ő kezessége mellett vett volt kölcsön; készséggel megadja De Vernay Boucauldnak az útlevelet, de óhajtja, hogy utazása titokban történjék, nehogy az országgyűlés tagjai közt zajt idézzon elő.⁴⁾

Ez utazás mind a mellett halasztást szenvedett. Akakia 1680. novemberben és decemberben azt írta volt, hogy a magyarok belefáradva a hosszas küzdelembe, hajlandók kibékülni Leopolddal; hogy e béke létre jön-e, attól függ, hogy Absolon minő válaszzal tér meg Franciaországból; a ki az ő felváltására Erdélybe megy, hozzon pénzt magával. 1681. elején pedig arról tudósította Vitryt, hogy török követ van Erdélyben, ki a magyarokat a tavaszon a porta segélyével biztatja, ne küldjék tehát a pénzt, a mit a segélyre szántak, mert a portai segély mellett felesleges; febr. 9-én, 16-án s azután irt leveleiben pedig Du Vernay Boucauldot is sürgeti, hogy ne menjen, míg ő szükségesnek nem találja. E levelek következtében Du Vernay Boucauld csak június 7-én indult el rendeltetési helyére.

(Folyt köv.)

Dr. Gergely Sámuel.

1) Vitry és Forbin Janson 1681. jan 29-ik levele.

2) Vitry és F. J. levele 1681. febr. 7.

3) Ugyanők február 25. 28. márczius 14. levele c.

4) Vitry és Forbin Janson XIV. Lásjosnak 1681. februárius 10.